

Conclusies onderzoek Afstandsonderwijs

IdW, versie 23 januari 2021

Kwaliteit onderwijs tijdens de COVID19-crisis

Scholen snel overgegaan tot afstandsonderwijs. Scholen en opleidingen zijn tijdens de schoolsluitingen grotendeels overgestapt op afstandsonderwijs. Dit is relatief snel gebeurd, vooral door de inzet van leraren en schoolleiders en de sterke digitale infrastructuur in ons land. Met name ICT-bedreven leraren hebben hierbij een grote rol gespeeld en scholing en ondersteuning van collega's verzorgd. Daarnaast zijn besturen, gemeenten en andere organisaties bijgesprongen in verdere ondersteuning, inclusief het verzorgen van laptops, smartphones, webcams en digiborden. De flexibiliteit, creativiteit en betrokkenheid van leraren, schoolleiders en andere betrokkenen is indrukwekkend.

Kwaliteit afstandslessen wisselt sterk. De kwaliteit van de afstandslessen verschilt sterk. Dit is het beeld uit onderzoek naar 66 afstandslessen op 46 scholen (po, vo, so en mbo). De kwaliteitsverschillen lijken groter dan de variatie in kwaliteit van reguliere lessen. Bij goede afstandslessen zagen inspecteurs heldere uitleg, feedback, interactie en begeleid oefenen. De meeste leerlingen en studenten doen gemotiveerd mee. In een beperkt aantal lessen was er ook sprake van differentiatie. Ook zijn er lessen waarvoor leraren leerlingen thuis lesmaterialen brachten en was er een les waarbij een MBO-docent die inspirerende instructiefilmpjes op reguliere werkplekken had gemaakt om studenten bepaalde vaardigheden te laten zien. Daarnaast zagen inspecteurs ook lessen die vervielen, lessen niet kwalitatief niet goed waren, lessen waar leraren niet checkten of de leerlingen meedoen en de stof begrepen en lessen waar de techniek niet werkte (geen werkend geluid of beeld). En soms deed een leraar zijn/haar uiterste best om leerlingen actief bij de les te betrekken, maar reageerden de leerlingen nauwelijks of helemaal niet.

Focus op cognitieve kernvakken, verschraling rest. Op de onderzochte scholen lijkt de focus op de cognitieve kernvakken te liggen. De afstandslessen zijn grotendeels theorievakken. Praktijkvakken, stages en beroepsgerichte vakken zijn niet langer vanzelfsprekend, ze worden regelmatig vervangen door opdrachten of simulaties, zijn vrijblijvend of komen te vervallen. Ook is er bij afstandsonderwijs minder tijd voor de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen. Daar komt bij dat het voor leraren moeilijker is om te differentieren, te checken of leerlingen de stof begrijpen en toetsen en examens te organiseren. Een klein deel van de leerlingen en studenten heeft geen toegang tot de lessen door gebrekkige wifi, gebrek aan laptop of andere apparatuur of om een onbekende reden. Vrijwel alle onderzochte scholen geven aan dat deze zaken maken dat het onderwijsaanbod voor leerlingen en studenten minder goed is dan het aanbod voor de COVID19-crisis.

Gevolgen voor leerlingen en studenten

Minder onderwijs voor leerlingen. Leerlingen en studenten geven aan dat ze tijdens de schoolsluitingen minder onderwijs krijgen, omdat vakken vervallen, praktijkopdrachten worden vervangen en veel scholen en opleidingen werken met een ingekort lesrooster. Ook participeren de meeste leerlingen minder actief en geven ze aan dat ze minder durven te vragen tijdens de afstandslessen. Ook geven leerlingen aan bij vakken af te haken omdat er

niet gecheckt wordt of ze aanwezig zijn, huiswerk wordt gemaakt en/of de toetsen vervallen.

Achterstanden voor leerlingen en studenten De onderzochte scholen zien dat de ontwikkeling bij een deel van de leerlingen stagneert en er leerachterstanden zijn opgelopen. Leerlingen en studenten beheersen niet de kennis en vaardigheden die ze in een 'normaal' jaar beheersen. Scholen zeggen de achterstanden bij een deel van de leerlingen duidelijk te zien bij tussentijdse toetsen, proefwerken, schoolexamens en praktijkexamens. De scholen en opleidingen geven aan dat er drie groepen zijn die vertraging oplopen:

- Leerlingen en studenten die moeilijk meekomen, die extra ondersteuning nodig hebben in lesmateriaal en didactiek.
- Leerlingen en studenten met veel praktijkvakken en stages, met vmbo-leerlingen, mbo-studenten en leerlingen in het speciaal onderwijs met uitstroomprofiel arbeidsmarkt en dagbesteding.
- Kwetsbare groepen leerlingen, zoals leerlingen uit arme gezinnen, in onveilige thuissituaties, gezinnen waar geen toegang is tot thuisonderwijs (ivm geen goede wifi, geen toegang tot devices) en leerlingen die extra zorg nodig hebben.

Sociaal emotionele ontwikkeling stagneert Het welbevinden van leerlingen en studenten staat ook onder druk door de COVID19-crisis. Eenzaamheid en beperkt welbevinden komen bij meer leerlingen en studenten voor dan voor de pandemie. Ook lijken de problemen bij leerlingen die moeite hebben met sociale en emotionele vaardigheden te verergeren, met name tijdens de schoolsluitingen. Daarnaast moeten leerlingen met afstandsonderwijs meer zelf initiatief tonen als ze ergens mee zitten, iets dat niet alle leerlingen doen of durven. We zien en horen een toegenomen verminderde motivatie en gebrek aan structuur, regelmaat en duidelijkheid speelt leerlingen ook parten. Werkhouding en motivatie wordt steeds meer als probleem genoemd.

Zorgen over leerlingen en studenten uit beeld. Tijdens de onderzoeken werden er af en toe zorgen geuit over individuele gevallen van kwetsbare leerlingen die uit beeld zijn verdwenen. Leraren en schoolleiders maken zich grote zorgen over deze leerlingen. Het gaat specifiek om leerlingen die niet meedoen met het afstandsonderwijs en waar al langere tijd geen contact mee is. Scholen verrichten grote inspanningen, vaak ook samen met leerplichtambtenaren om het contact te herstellen en leerlingen naar school te krijgen. Sommige van deze leerlingen hebben een vrijstelling van leerplicht, zonder een duidelijk plan voor hervatting van het onderwijs.

Extra kansen voor sommige leerlingen. Een deel van de leerlingen profiteert juist extra van aspecten van afstandsonderwijs. Het lijkt hier om twee groepen leerlingen te gaan. Dit zijn:

- Kwetsbare leerlingen met positieve thuisomgeving (met name in SO):
De kwetsbare leerlingen die liever (deels) in de thuisomgeving onderwijs volgen dan op school doen het veelal goed met afstandsonderwijs. Het gaat hierbij om leerlingen die moeite hebben 5 dagen per week naar school te gaan, bijvoorbeeld met fysieke beperkingen of hoge mentale druk. Een deel van de thuiszitters lijkt met afstandsonderwijs weer bereikt te worden.
- Leerlingen met goed thuisonderwijs:
Leerlingen die thuis extra worden ondersteund/uitgedaagd in hun onderwijs lijken er

in hun cognitieve ontwikkeling ook eerder op vooruit dan achteruit te gaan. Het gaat hierbij om leerlingen waar de ouders of verzorgers extra investeren, bijvoorbeeld in aanvullende vakken, vervolgcactiviteiten, extra maatwerk en/of extra uren onderwijs.

Gevolgen voor leraren

Uitdagingen en hogere werkdruk voor leraren Met name leraren met ict-vaardigheden hebben hun expertise goed kunnen inzetten. Ook hebben leraren in korte tijd veel docenten enorm veel geleerd en zijn zij opnieuw zijn gaan nadenken over de lesinhoud, de lesstof, toetsen, lesdoelen, etcetera. Veel scholen zien dit als meerwaarde. Leraren geven daarbij wel aan dat hun baan zwaarder is geworden in deze COVID19-crisis. De afstandslessen vragen meer voorbereiding dan reguliere lessen, voorbereiding die nu veel in eigen tijd gebeurt. Daarnaast is de uitvoering zwaarder, doordat interactie meer werk is, leerlingen moeten worden bijgespijkerd en er extra tijd/aandacht nodig is voor kwetsbare leerlingen en studenten (al dan niet in noodopvang). Leraren geven daarnaast aan dat werk en privé minder gescheiden zijn en dat deze minder met elkaar in balans zijn.

Zelf het wiel uitvinden of ondersteund worden? Leraren lopen bij afstandsonderwijs tegen heel praktische zaken aan, zoals afwezigheid van leerlingen en het wel/niet gebruik van de camera. Te veel leraren lijken deze praktische zaken zelf op te moeten lossen, in plaats van dat ze kunnen leunen op een schoolbrede aanpak. Dit kost onnodige tijd en energie van leraren. Op scholen waar deze praktische zaken door lerarenteams en/of de schoolleider werd opgelost, verloopt het afstandsonderwijs soepeler en is er meer tijd voor de voorbereiding en uitvoering van de lessen. Ook de ondersteuning, facilitering en professionalisering van leraren is op niet alle scholen vanzelfsprekend. Er is een groep scholen waar leraren niet geschoold of ondersteund zijn in het ontwerpen en verzorgen van afstandslessen. Op de scholen waar dit wel gebeurt, wordt dit als positief ervaren.

Gevolgen voor scholen

Scholen profiteren van kwaliteitscultuur. Ook tussen scholen bestaan verschillen in de kwaliteit van het afstandsonderwijs. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in de snelheid waarmee scholen en instellingen tijdens de schoolsluitingen over zijn gestapt op afstandsonderwijs: sommige scholen deden dat in een dag, andere hadden er een aantal dagen voor nodig. Een klein deel van de scholen blijft worstelen met de inrichting van kwalitatief goed afstandsonderwijs. Op andere scholen vindt zeer gestructureerd afstandsonderwijs plaats, via aangepaste of volgens de reguliere roosters. Met name scholen met een kwaliteitscultuur (en goede kwaliteitszorg) lijken goed ingericht afstandsonderwijs te verzorgen. Een verandercultuur en flexibiliteit in de organisatie zijn positieve voorspellers. Veel scholen geven terug dat zij, gedwongen door omstandigheden, veranderingen sneller realiseren en goede aspecten (blijvend) omarmen. En scholen die het afstandsonderwijs na de eerste schoolsluiting hebben geëvalueerd, lijken hiervan te profiteren.

Toename ouderbetrokkenheid in PO, SO en VO In het funderend onderwijs is de ouderbetrokkenheid sterk gestegen. Er is meer contact met de ouders vanwege lessen en begeleiding op afstand. Scholen duiden dit als een positieve ontwikkeling. Een mooi voorbeeld is een school die met de ouders heeft gecommuniceerd welke rol ze van hen

verwachten, zoals zorgen dat hun kind op tijd klaar zit, ontbeten heeft en de camera aan heeft. Sommige scholen zijn voornemens om voortaan structureel en met (grote) regelmaat contact te hebben met ouders. Wel ervaren scholen dat rol en mogelijkheden van de ouders sterk bepalend zijn voor het succes van afstandsonderwijs. Dit betekent extra druk op ouders en een ongunstig effect op gelijke kansen.

Minder zicht op ontwikkeling leerlingen. Leraren geven aan zicht op het leerproces van leerlingen te missen. Ook toetsen en examinering is ingewikkelder bij afstandsonderwijs. Alleen in het hoger onderwijs lijkt dit relatief goed te gaan. In de andere sectoren geven scholen aan minder zicht te hebben op de ontwikkeling van leerlingen en studenten. Dit heeft gevolgen voor leerlingen, omdat scholen daarmee niet of in mindere mate kunnen bepalen of het niveau in lijn is met de verwachte ontwikkeling. Ook kunnen ze minder goed bepalen of een leerling extra begeleiding en/of ondersteuning nodig heeft.

Tijdelijk kwaad of duurzame innovatie? De meeste scholen zien het afstandsonderwijs als een tijdelijk kwaad, dat noodzakelijk is tijdens periodes van schoolsluiting en bij (tijdelijke) afwezigheid van leraren. Leraren, schoolleiders en leerlingen verlangen vrijwel allemaal naar de situatie waarin gewoon weer op school lesgegeven kan worden. Wel wordt de meerwaarde van afstandsonderwijs gezien voor leerlingen die thuis zitten of veelvuldig verzuimen en voor verbreding van het aanbod. Ook vinden scholen onderdelen van afstandsonderwijs bruikbaar om vaker in te zetten, zoals het gebruik van instructiefilmpjes en ict-tools voor differentiatie.

OPTIONEEL

Ook aanvullende ondersteuning op afstand of vervallen. De scholen en opleidingen geven aan dat aanvullende ondersteuning buiten de lessen ook regelmatig op afstand zijn of vervallen. Ze maken zich zorgen om het gebrek aan continuïteit van de aanvullende ondersteuning voor leerlingen en studenten, zoals extra training, huiswerkklassen, ondersteunende behandelingen en therapieën voor leerlingen. Waar scholen deze zelf aanbieden, zijn ze vaak op afstand of zijn ze vervallen. En indien ze buiten de school plaatsvinden, weten scholen vaak niet of deze zijn doorgegaan en wat de kwaliteit is van eventuele online varianten.

Kansen en bedreigingen rond privacy Met afstandsonderwijs krijgen leraren meer zicht op de thuisomgeving van leerlingen. Zij geven aan dat dit soms waardevolle inzichten geeft en de leerlingen daardoor beter begrijpen en kunnen ondersteunen. Tegelijkertijd zijn er ook leerlingen en studenten die niet willen dat anderen meekijken in hun thuisomgeving. De scholen melden verder dat de privacy-wetgeving (AVG) beperkend werkt bij activiteiten of ideeën om leerlingen te activeren en motiveren. Zo is er volgens de wet toestemming nodig voor foto's en filmpjes, terwijl deze vormen leerlingen activeren en leerlingen gebaat zijn bij contact en visuele herkenbaarheid.

Vele soorten applicaties gebruikt. Scholen gebruiken heel verschillende applicaties. In het basisonderwijs zijn scholen met name enthousiast over Snappet, omdat leraren hiermee ook zicht hebben op de vorderingen van leerlingen. In het voortgezet onderwijs wordt in de meeste lessen gebruik gemaakt van Its'learning. En in het MBO en VO werd meerdere keren gewerkt met LessonUp. Deze tools faciliteren interacties, bijvoorbeeld doordat leerlingen vragen moeten beantwoorden. Bijkomend voordeel is dat de leraren gelijk kan zien welke leerlingen aanwezig zijn, wie vragen beantwoordt en of de antwoorden goed of fout zijn het biedt dus mogelijkheden om zicht te krijgen op leerproces van de leerlingen en waar leerlingen mogelijk extra ondersteuning nodig hebben.

